

вності. У свою чергу, особистісна активність виявляється тоді, коли у взаємодії знаходять своє відображення інтереси, потреби, очікування тих, хто взаємодіє, тобто, коли вона відповідає “ситуації розвитку”, коли взаємодія конструюється та організовується як актуальне, своєчасне й особистісно значуще для всіх сторін взаємодії.

Література

1. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособ. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений, слушателей ИПК и ФПК / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов н/Д : Творческий центр “Учитель”, 1999. – 560 с.
2. Зеер Э.Ф. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста / Э.Ф. Зеер, Н.А. Шахматова. – Екатеринбург : УГППУ, 1999 – 245 с.
3. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели. Анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М. : Наука, 1997. – 72 с.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
5. Якунин В.А. Современные методы обучения в высшей школе / В.А. Якунин. – Л. : ЛГУ, 1991. – 114 с.

СИВОХОП Е.М.

КРИТЕРІЇ, КРИТЕРІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ Й РІВНІ РОЗВИТКУ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО САМОПІЗНАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Самопізнання є однією з кардинальних проблем педагогіки, психології й процесу виховання особистості в цілому, з якою пов'язано багато питань, наприклад, таких як: формування потреби знання про себе, розвиток пізнавальних інтересів, самостійності забезпечення глибини й міцності знань, визначення рівнів фізичної активності тощо. Підвищення рівня процесу самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників визначає наявність і використання об'єктивних критеріїв, що дають змогу фіксувати й аналізувати позицію курсантів, повинні відповідати ряду вимог. Насамперед, вони мають бути об'єктивними, спиратися на структуру явища, що досліджується, відображати реальну дійсність, її найбільш важливі сторони й ознаки. Для виконання цієї вимоги потрібно проаналізувати критерії з психолого-педагогічного погляду, установити взаємозв'язок з певними сферами досліджуваного явища.

Мета статті – визначити критерії, критеріальні показники й рівні розвитку компонентів готовності до самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки та виявити кореляційну залежність між ними.

Важливою вимогою, що ставиться до системи критеріїв, є науковість. Цей принцип відображає наукову вірогідність, обґрунтованість структури досліджуваного явища, характеризує надійність методики дослідження, можливість через вичленування показників досить повно розкрити різні сторони явища [1–3]. Основний принцип розробки системи критеріїв – цілеспрямованість. Він полягає в тому, що отримана інформація використовується для розробки конкретних заходів з метою пізнання себе. Критерії самопізнання у процесі фізичної підготовки визначалися нами на основі системного розуміння процесу самопізнання, виділення його структурних і функціональних компонентів, розуміння процесу пізнання як процесу безперервного й творчого. Критеріями сформованості готовності до самопізнання особистості в про-

цесі фізичної підготовки є сукупність об'єктивних і суб'єктивних показників, що дають якісну характеристику психічного й фізичного стану на певний момент (тому що самопізнання – процес безперервний), на основі яких можна виявити рівень процесу самопізнання в галузі фізкультурно-спортивної діяльності [4; 5].

У таблиці наведено сукупність критеріїв і критеріальних показників, що характеризують рівні розвитку готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до самопізнання [6]. Оцінювання кількісних значень за кожним з виділених у компонентах показником здійснювалося за 10 бальною шкалою: високий рівень оцінювався в 8–10 балів; середній рівень – в 5–7 балів; низький рівень – у 4 бали й нижче.

Сума балів за трьома критеріальними показниками кожного компонента розраховувалася в такий спосіб: високий рівень розвитку компонента становив 30–22 бала; середній – 21–13 балів; низький рівень – 12 і нижче балів. Інтегральна характеристика за п'ятьма компонентами, що визначає готовність до самопізнання, розраховувалася таким чином: високий рівень – 150–106 балів; середній рівень – 105–61; низький рівень – 60 і нижче. З метою виявлення рівнів розвитку самопізнання в процесі фізичної підготовки умовно виділено три рівні.

Перший (низький) рівень характеризується тим, що в цілому курсанти не відчують необхідності до пізнання себе. Може виникнути позитивний інтерес, але тільки за умов новизни, незвичайності, внаслідок ефекту наслідування. Самопізнання здійснюється через різні форми співвіднесення самого себе з іншими людьми, включаючи себе до порівняльного контексту з іншими. На цьому рівні самопізнання формуються одиничні образи самого себе й своєї поведінки, деякі відносно стійкі сторони уявлень щодо свого Я, але немає цілісного розуміння себе, як правило, уже пов'язаного з поняттям про свою сутність.

Початковий рівень характеризується трьома компонентами: когнітивним, афективним і похідним від перших двох поведінковим (готовність до дій відносно об'єкта). Нижній рівень “образу Я” становлять неусвідомлені уявлення, що традиційно асоціюються із “самопочуттям”.

Другий рівень (середній) самопізнання дає курсанту змогу здійснювати самооцінку й самостереження. Для нього характерне співвіднесення знань про себе не в рамках “Я та Інша людина”, а в рамках “Я і Я”, коли людина оперує вже готовими, певною мірою сформованими знаннями про себе, отриманими в різний час, у різних ситуаціях. Для цього рівня є специфічним ускладнення способів вивчення власного внутрішнього світу. Аналізуючи свою поведінку, людина намагається співвіднести її з мотивацією, що реалізується. На цьому рівні відбувається усвідомлення окремих властивостей і якостей особистості, потім ці елементи самооцінки складаються у відносно цілісний образ.

У реальному житті виявляється взаємозв'язок першого рівня із другим, актуалізація одного рівня змінюється актуалізацією іншого. Найбільш зріле самопізнання здійснюється на третьому (високому) рівні самопізнання. Внутрішня комунікація “Я – Я”, під час якої відбувається осмислення безлічі одиничних, конкретних образів Я, виводиться на рівень пізнання в рамках “Я – ідеальне Я”. У прийомах цього рівня (самоінформування, самовиховання, самовдосконалення) чітко визначається уявлення про себе й здобувається перспектива подальшого розвитку. “Образ – Я” вписується в загальну систему ціннісних орієнтацій, пов'язаних з ус-

відомленням нею цілей своєї життєдіяльності й засобів, необхідних для досягнення своїх цілей.

На цьому рівні спостерігається вивчення курсантами певної літератури, активні консультації й діалоги з викладачами, формується вміння здійснювати самоконтроль і самоаналіз; Я-концепція переходить на більш вищий етап розвитку. Курсант використовує й створює свою методику самопізнання, бере активну участь у різноманітних фізкультурно-спортивних заходах для самоствердження, глибоко розуміє цілі й завдання самопізнання, творчо підходить до їх реалізації, використовує в плануванні для себе більш високі цілі й результати.

У ході дослідження виявлено кореляційну залежність між всіма компонентами самопізнання. Це дає підставу констатувати позитивний вплив формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників на самопізнання в процесі фізичної підготовки.

Ціннісно-смысловий фактор має сильний кореляційний зв'язок з мотиваційно-ціннісним ($r = 0,903$), з когнітивним компонентом ($r = 0,879$). З іншими компонентами спостерігається середній кореляційний зв'язок: з діяльнісним ($r = 0,653$), із перетворювально-творчим ($r = 0,628$), з оцінювально-корегувальним ($r = 0,612$).

Фактор гуманізації освітнього середовища ВВНЗ має сильний кореляційний зв'язок тільки з мотиваційно-ціннісним компонентом ($r = 0,899$), середній з когнітивним ($r = 0,698$) і діяльнісним ($r = 0,691$), слабкий зв'язок – із перетворювально-творчим ($r = 0,525$) і з оцінювально-корегувальним компонентами ($r = 0,217$).

Фактор професійно-педагогічної орієнтації має сильний кореляційний зв'язок з когнітивним компонентом ($r = 0,816$), середній зв'язок – з мотиваційно-ціннісним ($r = 0,615$) і діяльнісним ($0,712$), слабкий кореляційний зв'язок спостерігається із перетворювально-творчим ($0,386$) і з оцінювально-корегувальним компонентами ($r = 0,298$).

Фактор соціальної зрілості зв'язаний сильним кореляційним зв'язком з мотиваційно-ціннісним ($r = 0,917$) і діяльнісним ($r = 0,871$) компонентами, середнім – з когнітивним ($r = 0,730$) і перетворювально-творчим ($r = 0,719$), слабким – з оцінювально-корегувальним компонентом ($r = 0,325$).

У результаті цілеспрямованих впливів і самовпливів курсанти навчилися чітко формулювати свої цілі й завдання у фізичній підготовці, опанували вміння відстоювати свої переконання, спираючись на критерії значущості будь-якого рішення, проводити самоконтроль свого здоров'я [7–9]. Результати контрольних нормативів стали вищими. Набуття власного рухового досвіду, знань у галузі фізичної підготовки і про власне Я сприяло формуванню професійно важливих якостей і вмінь майбутніх офіцерів; підвищилася впевненість, спостережливість; сформувався нові й удосконалилися вже освоєні рухові навички.

Висновки. У ході дослідження підтверджено взаємозв'язок компонентів самопізнання в процесі фізичної підготовки курсантів. Виявлено кореляційну залежність між усіма компонентами самопізнання. Це дає підставу стверджувати про позитивний вплив самопізнання у контексті формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки.

Література

1. Субот А. Визначення надійності контрольних вправ для перевірки фізичної підготовленості військовослужбовців / А. Субот // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2001. – № 1. – С. 55–57.
2. Наточний А. Ефективність використання методики моделювання типових ситуацій в процесі заняття зі спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів

МВС України / А. Наточний // Фізична підготовка військовослужбовців : матеріали відкритої науково-методичної конференції. – К., 2003. – С. 155–158.

3. Сосіна В.Ю. Ефективність застосування вправ сучасної аеробіки на заняттях гімнастикою зі студентами / В.Ю. Сосіна // Роль фізичної культури в здоровому способі життя : матеріали регіон. наук.-практ. конф. – Л., 1992. – С. 29–30.

4. Ярещенко О. Шляхи підвищення ефективності занять з фізичної підготовки майбутніх співробітників міліції / О. Ярещенко // Фізична підготовка військовослужбовців : матеріали відкритої науково-методичної конференції. – К., 2003. – С. 44–46.

5. Михайлов В. Критерії вдосконалення таблиць та норми оцінювання результатів у військово-спортивному комплексі / В. Михайлов // Олімпійський спорт і спорт для всіх : матеріали ІХ Міжнар. конгр. – К., 2005. – С. 265.

6. Алембець М.М. Аналіз показників фізичної підготовленості абітурієнтів навчального закладу системи МВС України / М.М. Алембець // Роль фізичної культури в здоровому способі життя : матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Л., 1997. – С. 6.

7. Боднар І.Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / І.Р. Боднар ; Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк, 2000. – 19 с.

8. Глазунов С.І. Взаємозв'язок деяких нормативів бойової підготовки з рівнем розвитку фізичних якостей військовослужбовців механізованих підрозділів сухопутних військ / С.І. Глазунов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту : зб. наук. пр. – Х. : ХДАДМ (ХІІІ), 2002. – № 14. – С. 9–14.

9. Ковальчук А.М. Характеристика рівня фізичної підготовленості курсантів першого курсу Львівського інституту пожежної безпеки МВС України упродовж першого семестру навчання / А.М. Ковальчук, Ю.М. Антошків, В.К. Бабак // Актуальні проблеми спеціальної та фізичної підготовки курсантів і студентів вищих навчальних закладів : матеріали науково-практичного семінару. – Л., 2005. – С. 12–15.

СИНЯВСЬКА А.М.

РЕАЛЬНІ ШКОЛИ ХІХ СТ. І ЇХ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Забезпечення постійно зростаючих потреб різних галузей економіки вимагає підготовки компетентних фахівців різного профілю. У зв'язку з цим професійна освіта була і залишається одним із пріоритетних напрямів розвитку суспільства й держави. Сьогодні, в період інтеграції України до світового співтовариства, у т. ч. й освітнього, науковці, вчені, педагоги, економісти одноставно говорять про оновлення змісту професійної освіти, її відповідність новим економічним вимогам світової спільноти, водночас наголошуючи на необхідності поєднання цих змін з національною історією, збереження народних традицій, досвіду навчання і виховання. Розвиток і вдосконалення професійно-технічної освіти напряму залежать від вивчення її історії, змісту, форм і методів навчання.

Мета статті – звернення до витоків становлення економічної освіти, що дасть змогу переосмислити набутий досвід задля його врахування в сучасних умовах реформування професійної освіти.

Розвиток економічної освіти в Західній Україні розпочався ще у першій половині ХІХ ст. з виникненням перших реальних шкіл. Окремі аспекти розвитку теорії й практики у навчальних закладах реальної освіти на західноукраїнських землях висвітлено в працях О. Ковальчук, Д. Пенішкевич, В. Росула, І. Гаврищака, Н. Кошелевої та ін. Системне історико-педагогічне дослідження реальної освіти на теренах західноукраїнських земель ХІХ – першої половини ХХ ст. було здійснене З. Саф'янюк.